

WOORDENSCHAT

Semantiseren

Praktische handvatten voor het taalles- en rekenonderwijs zoals deze Kwaliteitskaart zijn te vinden op www.taalpilots.nl en www.rekenpilots.nl.

De rubriek 'implementatiekoffer' bevat alle informatie en handreikingen die in het kader van de Kwaliteitsagenda Primair Onderwijs worden ontwikkeld om het onderwijs in de basisvaardigheden te verbeteren.

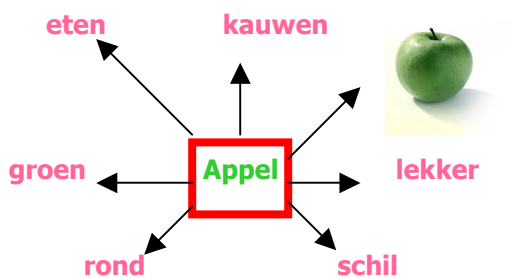
AANDACHTSPUNTEN – Semantiseren

De leerkracht verduidelijkt woorden en betekenissen

1. voorbereiden
2. **semantiseren: de leerkracht verduidelijkt woorden en betekenissen**
3. consolideren
4. controleren

Semantiseren is de tweede stap van de viertakt waarbij het verduidelijken van betekenissen centraal staat. De betekenis van een woord is een concept: een brokje kennis. Kinderen leren voor ze op school komen al veel woorden en concepten.

Bijvoorbeeld: een jonge kind leert het woord 'appel' koppelen aan de groene ronde vruchten op de fruitschaal, het ervaart dat je een appel kunt 'eten' en dat appels lekker zijn. Het kind hoort steeds 'goed kauwen' en leert dat een appel 'rond' is en een 'schilletje' heeft. Al die stukjes opgedane ervaring en kennis brengt het kind dan bijeen bij het woordje 'appel'. Een woord is een label, dat verwijst naar een concept. Het concept is een brokje kennis¹.

afbeelding 1: *het label en het achterliggende concept bij het woord appel*

¹ zie ook het artikel *Meer en Beter Woorden Leren*, hoofdstuk 2.

Voor veel woorden liggen de pakketjes kennis al kant-en-klaar. Bijvoorbeeld in de onderbouw: de leerlingen hebben nog niet de labels geleerd maar kennen al wel de achterliggende onderdelen van het concept. Denk bijvoorbeeld aan 'huppelen': alle kinderen hebben wel eens gehuppeld. Of 'vensterbank': alle leerlingen hebben al tientallen vensterbanken gezien. Bij deze woorden hoeft de leerkracht niet diepgaand achterliggende betekenissen uit te leggen. Een superkorte semantisering volstaat: een betekenis-aanduiding waardoor kinderen de nieuwe labels toevoegen aan de bekende concepten. Bij jonge kinderen kun je heel veel woorden uitbeelden en labelen (aanwijzen). 'Je plakt als het ware de woordvorm, het label, op het kant-en-klare concept. Zo zeg je bijvoorbeeld 'dit is huppelen' terwijl je het tegelijkertijd voordoet. Of: 'dit noem je een vensterbank' terwijl je de vensterbak aanwijst.' Dit is ook het geval bij het leren van synoniemen: nieuwe labels worden bij bekende concepten aangehaakt. Bijvoorbeeld in de midden- bovenbouw: pantalon = een nette broek, treiteren = pesten, globaal = ongeveer.

Bij dit soort snelle semantiseringen wordt er vooral gerefereerd aan aanwezige kennis en ervaringen van leerlingen. Er is geen sprake van nieuwe kennis opbouw (concepten). De leerlingen leren alleen nieuwe woordvormen (labels).

Leerkrachten moeten er wel zeker van zijn dat leerlingen de betekenis van het woord op grond van hun voorkennis kunnen invullen. In het voorbeeld hiernaast is er duidelijk gelabeld, maar dit roept geen betekenis-toekenning op. De snelle sematisering werkt hier dus niet en vraagt een andersoortige manier van aanbieden.

Dit is een kwestel →

We kunnen dus 3 semantiseer-situaties onderscheiden.²

1. Kinderen leren woorden voor begrippen die ze al kennen of hebben ervaren Dan denkt de leerkracht: 'Ik laat voor het semantiseren iets zien of legt het heel kort uit.'

Non verbaal: labelen	Verbaal: synoniem	Verbaal: netwerkuitbreiding (Evt. aangevuld met non verbaal)
<p><i>Nieuw woord aanleren door een voorwerp of een plaatje te laten zien of door zelf uit te beelden.</i></p> <p>De vensterbank</p> 	<p><i>Nieuw woord aanleren door het bij te plakken bij een gekend woord.</i></p> <p>Grootvader = opa</p> <p>Wijzigen = veranderen</p>	<p><i>Nieuw woord aanleren door makkelijk aan te haken bij een bestaand concept</i></p> <p>Kiwi = een soort <u>fruit</u></p>

² Zie ook de arikel 'Meer en Beter Woorden Leren', hoofdstuk 6

2. Kinderen breiden de kennis van de betekenissen van woorden uit.

Dan denkt de leerkracht: *"Ik voeg de nieuwe betekenissen (even) toe"*

Onderbouw: Verbaal of non verbaal	Middenbouw: Verbaal of non verbaal	Bovenbouw: Verbaal of non verbaal
<p><i>Kikker</i></p> <p>Betekenisaspecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> dier groen in sloot kwaken kikkervisjes 	<p><i>Kikker</i></p> <p>Extra betekenisaspecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>dier</i>soort die op land én in water leeft, het is een amfibie <p>Nuanceringen</p> <ul style="list-style-type: none"> bruine en rode kikkers (soorten laten zien) 	<p><i>Kikker</i></p> <p>Extra betekenisaspecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> komen voort uit vissen, 350 miljoen jaar geleden ontwikkelingsfases (laten zien).

3. Kinderen leren nieuwe woorden en nieuwe betekenissen.

Dan denkt de leerkracht: *"Ik ga woorden, betekenissen en betekenisrelaties aanleren"*

Uitbreiden 	Uitleggen (verbaal) 	Uitbeelden (non verbaal)
<p><i>Niet één woord maar meerdere woorden in relatie tot elkaar aanbieden</i></p> <p>'atlas' wordt geclusterd met 'naslagwerk' en 'landkaart'</p>	<p><i>Het concept (of een deel daarvan) van alle aangeboden woorden wordt uitgelegd.</i></p> <p>De landkaart = een soort tekening van een land. Je ziet de steden van een land erop. De atlas = een boek met landkaarten, waarin landen staan. Het naslagwerk = een boek waarin je iets kunt opzoeken.</p>	<p><i>De betekenis van alle woorden worden zichtbaar gemaakt</i></p> <p>De landkaart = een landkaart laten zien en een stad aanwijzen De atlas = verschillende landkaarten in de atlas laten zien Het naslagwerk = in de atlas een aantal landen opzoeken.</p>

Bij de eerste semantiseersituatie *kinderen leren een label bij bekende concepten*, ligt het accent op snel aangeven waar een woord naar verwijst (labelen).

Bij de tweede semantiseersituatie, *kinderen breiden de kennis van de betekenissen van woorden uit*, kennen de leerlingen het woord en een bepaald betekenisaspect dat daarbij hoort. Hier koppelt de leerkracht een extra betekenisaspect aan de kennis die leerlingen al hebben van het woord.

De derde semantiseersituatie, *kinderen leren nieuwe woorden en nieuwe concepten*, is van een heel andere orde dan de vorige semantiseringen. De focus ligt hier tegelijkertijd op het leren van een aantal nieuwe woorden, op het opbouwen van kennis én op de onderlinge relaties tussen de woorden. De instrumenten die bij deze semantisering gebruikt worden zijn de 'uitjes'.

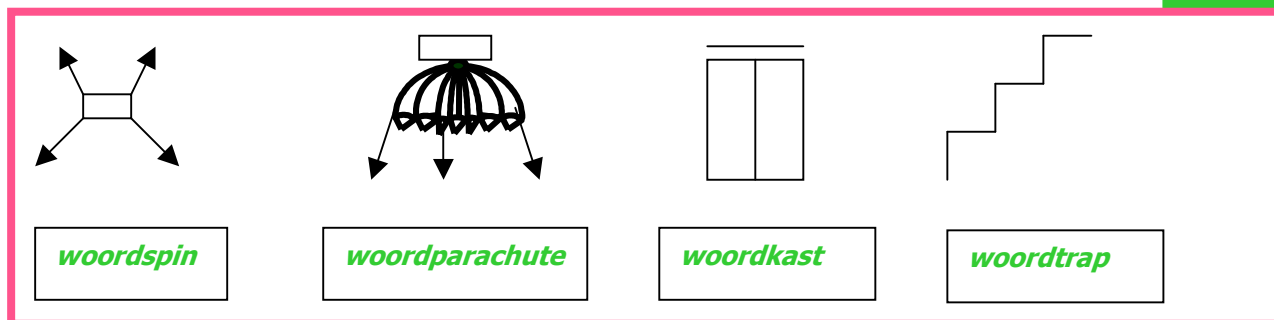
- Het uitje van *uitbreiden*: woorden worden in samenhang aangeboden in een logische betekenisstructuur. Er wordt niet één woord maar meerdere woorden, als een nieuw stukje netwerk, aangeboden.
- Het uitje van *uitleggen*: van alle aangeboden woorden worden kindvriendelijke betekenissen gegeven. Later kan de betekenis van deze woorden worden uitgebreid (zoals in de 2e semantiseersituatie!).
- Het uitje van *uitbeelden*: door woorden tijdens de uitleg tegelijkertijd uit te beelden zorgt de leerkracht ervoor dat leerlingen letterlijk en figuurlijk een helder zicht krijgen op de betekenisaspecten van de woorden.

Tijdens het semantiseren komen de uitjes verstrengeld aan de orde. Een goede semantisering is kort en glashelder door de combinatie van verbale en non-verbale middelen.

Doelwoorden: <i>atlas</i> , (uitgebreid tot) <i>naslagwerk</i> , <i>landkaart</i>	De uitjes!
<p>De leerkracht laat een <i>atlas</i> zien en zegt: 'Kijk, dit is een <i>atlas</i>. Een <i>atlas</i> is een boek waarin landen staan. Een <i>atlas</i> is een boek met kaarten van landen. Hier zie je zo'n kaart: een <i>landkaart</i>.</p> <p>Een <i>landkaart</i> is een soort tekening van een land. Je ziet de grote steden op de <i>landkaart</i>. Zie maar: hier ligt Amsterdam. Dit is de <i>landkaart</i> van Nederland, een soort tekening van heel Nederland. In deze <i>atlas</i>, dit boek met <i>landkaarten</i>, staan nog veel meer landen. Laten we nu eens de <i>landkaart</i> van Frankrijk opzoeken. Ja, gevonden kijk maar: de <i>landkaart</i> van Frankrijk, een soort tekening van Frankrijk. En je ziet meteen waar Parijs ligt, hier!</p> <p>In deze <i>atlas</i> kun je heel veel landen opzoeken. Zo'n boek waarin je iets op kunt zoeken noem je een <i>naslagwerk</i>. Een <i>naslagwerk</i> is een boek waar je dingen in kunt opzoeken. In een <i>atlas</i> kun je landen opzoeken. Een <i>atlas</i> is dus een <i>naslagwerk</i>.'</p> <p>De leerkracht bladert door en vraagt welk land ze nu moet opzoeken. Italië? Ze doorloopt alle woorden en betekenissen weer terwijl ze de <i>landkaart</i> van Italië opzoekt en laat zien. Daarna sluit ze af met: 'De <i>atlas</i> is dus een boek waar je landen in kunt opzoeken. Het is een <i>naslagwerk</i>, een boek waar je iets in kunt opzoeken. De <i>atlas</i> is een <i>naslagwerk</i> waar je <i>landkaarten</i> in kunt opzoeken, allemaal tekeningen van landen. Dit is dus de <i>atlas</i>! En nu mogen jullie in tweetallen zelf landen opzoeken in de atlas.' (van der Nulft, <i>Verhallen</i> 2009)</p>	<p>Uitbeelden Uitleggen</p> <p>Uitleggen Uitbeelden</p> <p>Uitbreiden Uitbeelden</p> <p>Uitleggen Uitbeelden</p> <p>Uitbreiden Uitleggen</p> <p>Uitbeelden Uitbreiden</p> <p>Uitbeelden Uitleggen</p> <p>Uitbeelden Uitleggen</p> <p>Uitbeelden Uitleggen</p> <p>Uitleggen Uitbreiden</p> <p>Uitbreiden/Uitleggen/Uitleggen</p> <p>UITPROBEREN!</p>

De betekenissen van woorden worden verwoord én zichtbaar gemaakt: voor een goede concept-opbouw. Daarnaast worden de betekenisverbindingen met andere woorden verduidelijkt. Het gaat bij de semantisering allemaal in één moeite door. De betekenisverbindingen worden in beeld gebracht met behulp van zogenoemde 'graphic organizers'. Met deze graphic organizers worden betekenisrelaties verduidelijkt.³

³ Zie voor een uitgebreide uitleg van de graphic organizers het boek 'Met woorden in de Weer' (van der Nulft & Verhallen, 2009)

De **woordspinn** laat zien dat de woorden een betekenisverbinding hebben.

Een **woordparachute** bovenaan de parachute komt een categorienaam en daaronder hangen de woorden die in de categorie thuishoren (bijv. vervoersmiddelen: auto, fiets, brommer, etc.).

De **woordkast**: in de kast kunnen tegenstellingen staan of is er de mogelijkheid om bijbehorende kenmerken op te sommen en een duidelijke plek te geven (bijv. dag – nacht of cultuur – natuur).

De **woordtrap**: in een trap worden woorden gerangschikt langs een bepaalde dimensie, bijv. grootte (vijver, meer, zee, oceaan), frequentie (nooit, soms, geregeld, vaak, altijd) of rangschikken in de tijd (afscheid nemen, vertrekken, op weg zijn, aankomen).

Bij het semantiseren zijn de volgende kwaliteitscriteria van belang:

Bij de verschillende woordleersituaties wordt een passende semantiseertechniek gekozen: labelen, synoniemen geven, voordoen, kort uitleggen en het gebruik van 3 uitjes behoren tot het repertoire van elke leerkracht.

De semantisering is kort (maximaal 5 minuten), gefocust en helder. Kinderen krijgen de gelegenheid om nieuwe betekenissen te verwerken en woorden aan te haken in hun eigen woordenschatnetwerk. Er wordt gewerkt aan goede netwerkopbouw door het gebruik van 'graphic organizers'. De betekenisverbindingen tussen woorden komen helder voor het voetlicht zodat leerlingen niet alleen inzicht en greep krijgen op woordbetekenissen maar ook betekenisrelaties.

Colofon

De Kwaliteitskaart *Woordenschat Semantiseren (november 2009)* is samengesteld door Dirkje van der Nulft en Marianne Verhallen en is een uitgave van Projectbureau Kwaliteit. Het Projectbureau Kwaliteit draagt zorg voor de uitvoering van de Kwaliteitsagenda PO Scholen voor morgen. Dit gebeurt onder verantwoordelijkheid van de PO Raad.